

Het bosje rondom het naaktstrand van de Bisonbaai (Ooijpolder bij Nijmegen) is een homo-ontmoetingsplek, afgekort HOP of GOP (Gay Ontmoetingsplaats), in de openbare ruimte, waar homo- en biseksuele mannen elkaar ontmoeten voor sociale of seksuele contacten. Wanneer de seksuele contacten niet waarneembaar zijn vanaf de verharde openbare weg is dat niet in strijd met de Nederlandse wet.

Naar een geografie van de *queer*

FOTO: HENK BRAAM/HOLLANDE HOOGTE

Geografie heeft zich ontwikkeld zonder zich rekenschap te geven van lichaam en seksualiteit. De vanzelfsprekende heteroseksuele denktrant noopt tot nadenken over de mentale en fysieke ruimte voor de *queer*, de seksuele dissident, de 'ander'.

Queer heeft betrekking op holebi's: homoseksuelen, lesbiennes en biseksuelen. Internationaal en in ruimere zin wordt gesproken van GLTBIQ's: *gays*, lesbiennes, *transgenders*, biseksuelen, interseksuelen en *questionables* (die in onzekerheid verkeren over hun seksuele geaardheid).

Met queerpraktijken bedoelen we levensstijlen en politieke acties van onder meer de sociaalculturele *queercore* in Europa en Noord-Amerika. Denk ook aan kunstzinnige uitingen. Zo is *Stranger Inside* (2001) van Cheryl Dunye een gelauwerde film over Afrikaans-Amerikaanse lesbiennes in gevangenschap.

Genderexhibities, waaronder de androgyne symboliek van de foto's van Cindy Sherman, en de installaties en *performances* van Martha Rosler, raken aan een breed spectrum van queerpraktijken. En wie goed zoekt, vindt veel literatuur over de queer. Neem het vroeg-20ste-eeuwse homo-impressionistische *Pijpelijntjes* (1904) van Jacob Israël de Haan, een antisemitische jood. Dit werk deed destijds veel stof opwaaien.

Verder kunnen queerpraktijken verwijzen naar seksuele handelingen zoals *queeruption*-seksfeesten, fetisjisme, voyeurisme en BDSM (bondage, dominantie en sadomasochisme).

Queer heeft gewoonlijk geen betrekking op pedofilie, necrofilie, bestialiteit en dendrofilie (liefde voor en seks met bomen).

Er is diversiteit in seksualiteit alom, maar de mentale en fysieke ruimte waarin deze zich manifesteert, krijgt nauwelijks geografische aandacht.

Belichaamde geografieën

Henri Lefebvre stelt in *The Production of Space* dat de geografie zich heeft ontwikkeld zonder zich rekenschap te geven van het lichaam. Volgens Lefebvre heeft de westerse filosofie het lichaam consequent genegeerd. Maar de ruimte kan niet worden begrepen zonder het lichaam, waarvan seksualiteit een intrinsiek onderdeel is. De onderzoeker is zowel subject als object van onderzoek, en elke poging om dat conceptueel te scheiden leidt tot een ontkenning van de menselijke keuzevrijheid en zelfverantwoordelijkheid.

Het lichaam is nog steeds een tamelijk

onontgonnen gebied van de geografie, al zijn geografen vanaf eind jaren 90 meer belangstelling gaan tonen voor het lichaam en seksualiteit in het bijzonder, waaronder de substroming queergeografie. Het lichaam met al zijn eigenschappen is een plek. Het is het universele fundament van de maatschappelijke architectuur. De lichamelijke maat is in elk ruimtelijk verschijnsel, gedrag en beeldvorming waar te nemen. Bijvoorbeeld in artefacten als gebouwen en standbeelden, en in regionale marketingconcepten als het Groene Hart. Ook lichaam en technologie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Met een *pacemaker* of mobieltje als verlengstuk van het lichaam kunnen we onszelf als *cyborg* (*cybernetic organism*) zien.

Waar technologie de evolutie van onze organen mede heeft beïnvloed, is ook seksualiteit een ordenend principe voor de lichamelijke evolutie én de (ruimtelijke) organisatie van de maatschappij. Queertheorie boort dat gebied aan.

Queertheorie

Queertheorie komt voort uit feministische en homostudies. De term werd in 1990 geïntroduceerd door de filosofe Teresa de Lauretis. Door de wereld buiten de dwingende (heteroseksuele) normen op een antinormatieve manier te bestuderen, krijgt wat door de *mainstream* wordt gezien als queer ('anders', 'ongewoon' of zelfs 'verdacht') een geduide plek. Aangezien normatieve identiteiten ook bepalen wat queer is, draagt queertheorie paradoxaal genoeg bij aan het normaliseren van queer. Sommigen zien queertheorie om die reden als antiqueer. Queertheorie plaatst vraagtekens bij de 'normale' menselijke samenlevingsvormen. Dat geldt in het bijzonder voor de normatieve vanzelfsprekendheden over een aantal grondbegrippen die in multidisciplinair verband worden onderzocht.

Sekse – het veronderstelde biologische onderscheid tussen mannen en vrouwen. Waar creationisten geloven in complete aandacht wel afwezigheid van biologische eigenschappen, denken evolutionisten en queertheoretici niet in absolute verschillen maar in variatie. Het is aan de wetenschap om de vermeende tegenpolen man/publiek/seks en vrouw/privaat/liefde te deconstrueren.

Gender – de sociaalcultureel geconstrueerde en in stand gehouden verschillen tussen mannen en vrouwen. Interessante onderwer-

De lichamelijke maat is in elk ruimtelijk verschijnsel, gedrag en beeldvorming waar te nemen

pen van studie zijn bijvoorbeeld: hoe is de beeldvorming over 'mannelijke' en 'vrouwelijke' lichaamstaal, kleding, gedrag en beleving ontstaan en hoe zien we dat terug in de consumptiecultuur?

Liefde, seksualiteit en seks – liefde is de genegenheid voor en het verlangen naar personen of zaken, die kunnen leiden tot een vaste (seksuele) relatie. En waar seksualiteit de gedachtegang over menselijk geslachtsleven betreft, gaat seks over het geslachtsverkeer en de plezierige momenten daarvan. Hoe verhoudt seksualiteit zich bijvoorbeeld tot voortplanting en het argument voor exclusieve heteroseksualiteit als evolutionaire strategie? In evolutionair opzicht blijkt dat sociale banden, de lust en het plezier tussen en binnen seksen kunnen worden bestendigd en versterkt via homoseksualiteit.

Heteroseksualiteit co-existeert met homoseksualiteit. Beide zijn sociaalhistorisch allerm minst vanzelfsprekend. Hetero is de norm geworden door opgelegde sociale, voornamelijk religieuze structuren. De homoseksueel werd deviant en de heteroseksueel dominant.

Volgens de feministische filosofe Judith Butler hangen homoseksualiteit en heteroseksualiteit in de biologie en cultuur nauw samen. Veel meer dan wij denken. Er zal altijd een fluïde veld van seksuele normativiteit zijn. Butler ziet seksualiteit noch als statisch gegeven noch als continuüm. Seksuele identiteit wordt geconstrueerd in continue *rites de passage*, zich herhalende handelingen.

Aan de ene kant wordt de kritische aandacht van queertheorie voor seksualiteit positief ontvangen door academici. Maar volgens onder meer seksuele geografen (voornamelijk actief in het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten) differentieert queertheorie onvoldoende tussen seksualiteiten. Zij prefereren daarom de term seksuele geografie boven queergeografie. De kritiek luidt dat queertheoretici de seksuele variatie binnen queer onderbelichten. Queertheorie veegt 'andere' seksualiteiten vaak op één hoop, terwijl de variatie binnen queer – ook tijdruimtelijk gezien – zo mogelijk groter is

Deze 'soldaten' van het Equality Army protesteren tijdens de National Equality March in Washington DC voor het toestaan van homo's in het Amerikaanse leger. Dat mag inmiddels, maar niet openlijk...

© FOTO: GÉOFF COUPE

dan tussen queer en non-queer (monogame heteroseksualiteit). Queertheorie verwerpt tevens het groepsidee, ondanks de groepsbenaming queer, terwijl critici groepsidentificatie juist zien als iets positiefs in het licht van *empowerment*, anti-onderdrukking en acceptatie van seksuele dissidenten. Ze vragen zich dan ook af of de logica van queertheorie haar doel niet voorbijstreeft. Daarbij is queertheorie zo ondoorzichtig dat ze er niet in slaagt veel belangstelling te wekken van een breed wetenschappelijk publiek.

Queergeografieën

Er bestaat geen eenduidige geografie van de maatschappelijke positie van queers. In sommige moslimlanden, zoals Saoedi-Arabië, Iran, Mauritanië en Soedan, staat al eeuwenlang de doodstraf op homoseks. Al wordt de 'gevende' persoon soms gezien als hetero, wat een vorm van pragmatische acceptatie is. Ook in de westerse maatschappij was vroeg sprake van barbaarse zeden jegens de seksuele dissident. Zo werden in 1730 tien 'Utrechtenaren', een honende aanduiding voor homo, geëxecuteerd. De mannen ontmoetten elkaar nabij de ruïnes van de Domkerk. Toen bleek dat er meer homo-ontmoetingsplekken waren in het land, ontstond er een golf van klopjachten op homo's. Het Franse bewind schafte de strafbaarheid van homoseksualiteit af in de Nederlanden,

maar de kerkelijke gemeenschappen bleven sodomie beschouwen als een zedelijk kwaad. Fascisten waren dezelfde mening toegedaan blijkens de genocidale excessen van de nazi's. Alleen lesbiennes werden als 'seksuele passievelingen' gevrijwaard van uitroeiing.

Niet overal op de wereld werden homoseksuelen aan de schandpaal genageld. Oost-Azië kent sociaal geaccepteerde homoseksuele tradities. Zo stonden Chinese en Japanse confucianisten onverschillig tegenover homoseksualiteit. De taoïstische yin-yang-denkwijze stimuleerde zelfs homoseksuele geslachtelijke omgang. Het boeddhisme zag seksueel genot weliswaar als iets negatiefs, maar vond homoseksueel gedrag een minder grote zonde dan heteroseksuele daden.

Welke plekken zijn volgens seksuele dissidenten nu eigenlijk populair, geëmancipeerd en veilig? Volgens 'homowetenschapper'

Er bestaat geen eenduidige geografie van de maatschappelijke positie van de queers

Theo Sandfort, onderzoeker aan de Columbia University, is de emancipatie van homoseksuelen op universiteiten voltooid. En hoe zit het daarbuiten, bijvoorbeeld op internet en in de openbare en politieke ruimte?

Het is politiek wenselijk om homoseksualiteit hoger op de agenda te zetten en meer te accepteren en zichtbaar te maken in het publieke domein. Maar sociaalmaatschappelijk is het doorgaans wenselijk queerlichamen onzichtbaar(der) te maken in dit domein. Veel steden promoten *gayparades*, hoewel sommige maatschappelijke groeperingen zich daar fel tegen verzetten en die parades tijdruimtelijke beperkingen willen opleggen. En de bomen en struiken op homo-ontmoetingsplaatsen worden gesnoeid of afgebakend met 'homopaaltjes', zoals in het Rotterdamse Kralingse Bos. Het heteronormatieve straatbeeld is nog steeds de norm.

Wat betekent maatschappelijke acceptatie van queers als zij op de ene plek en in het ene land volledig geduld worden, terwijl hun gedragingen op de andere plek en in het andere land 'onwettig' zijn?

Homoseksuelen zijn op sommige plekken en in sommige tijden meer geëmancipeerd dan in andere. Queeremancipatie kan zich bijvoorbeeld uiten in gelijke rechten en evenredige sociaaleconomische kansen, en de institutionalisering van het homohuwelijk. Dit gebeurt dan wel binnen een maatschappij

**Gay Pride Parade 2008 in Amsterdam:
de OZ Radio Gay Music boat met divo Gordon
in roze kapiteinspak. Gordons homozender
heeft bijna 1,5 jaar uitgezonden en ging
1 januari 2009 uit de lucht.**

die geordend is naar heteronormatieve principes over relatiestructuren, welvaart en seksuele praktijken. Hierbij worden de ingebedde normatieve heteroseksuele genderrollen veeleer nagebootst dan dat ze worden uitgedaagd en 'bevrijd' (homonormativiteit).

Dit gebeurt ook op andere terreinen en in andere tijden, waaronder in de queercultuur zelf. Politieke evenementen als gayparades proberen stereotyperingen over seksuele dissidenten meestal te deconstrueren, maar mobiliseren deze juist vaak via een hysterische, hilarische beeldtaal over queers, of veeleer 'divo's' (homoseksuele diva's). Gert Hekma, onderzoeker homo- en lesbische studies aan de Universiteit van Amsterdam, noemt de divo een recente trend: 'Gerard Joling en Gordon zijn trendsetters. Ze zijn supernachten die veel obscene grappen maken en hun uiterlijk vertoon is alom aanwezig. Divo's kom je vooral tegen in creatieve beroepen omdat ze daarin al een beetje gek kunnen doen [...] Veel mensen vinden divo's grappig omdat ze zich niet aan de heteronormen houden en de draak steken met hun homo-zijn.' Ondanks zijn sympathieke zelfspot is de divo een antinormatieve *queerstreamer* die het stereotiepe heterobeeld van de queer juist normaliseert.

En daar zijn we nu: in een logica die lichamen, genders en verlangens op één genormaliseerde leest schoeit. Alleen een seksuele verlichting kan leiden tot variatie binnen en tussen seksuele geografieën. Een duurzame maatschappij zou deze seksuele variatie denkruimte en plaats moeten geven. •

Bronnen

- Bell, D. 1995. Pleasure and Danger: The Paradoxical Spaces of Sexual Citizenship. *Political Geography* 14: 139-153.
- Browne, K. 2009. Queer Theory/Queer Geographies. In: R. Kitchin & N. Thrift (eds.) *International Encyclopedia of Human Geography*. Elsevier, Oxford.
- Butler, J. 1990. *Gender Problem: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, New York.
- Foucault, M. *The History of Sexuality: The Will to Knowledge* (Volume 1, 1978), *The Use of Pleasure* (Volume 2, 1985), *The Care of Self* (Volume 3, 1986). Pantheon Books, New York.
- 'Nieuwe Trend: De Divo.' *Gay Krant*, 21 januari 2007.
- Sandfort, T., J. Schuyf, J. Duyvendak & J. Weeks 2000. *Lesbian and Gay Studies. An Introductory, Interdisciplinary Approach*. Sage, London.